

15-Dekabr, 2025-yil

**MATNNING MAZMUNINI TAHLIL QILISH, XULOSA CHIQARISH VA
MULOHAZA BILDIRISH KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH:PIRLS
TALABLARIGA ASOSLANGAN YONDASHUV**

Erqo‘ziyeva Nigoraxon Sherqo‘zi qizi
Farg‘ona davlat universiteti 1- kurs magistranti

“Muvaqqafiyatga erishish uchun emas, balki hayotingiz mazmunli bo‘lishi uchun harakat qiling.”

Albert Eynshteyn.

Annotatsiya:Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida matnning mazmunini tahlil qilish, xulosa chiqarish va mulohaza bildirish ko‘nikmalarini shakllantirishga doir yondashuvlar PIRLS xalqaro baholash dasturi talablari asosida yoritiladi. Tadqiqotda matnni tushunishning darajalari, o‘quvchilarning literal, interpretativ va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish bosqichlari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Shuningdek, o‘quvchilarni fikrlashga undovchi savollar tuzish, matn ustida ishlashning samarali metodlari, mantiqiy bog‘liqliklarni aniqlash hamda muallif pozitsiyasini tushunish kabi jarayonlarning ahamiyati yoritiladi. PIRLS standartlari asosida o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini baholash mezonlari va ularni dars jarayoniga integratsiya qilish usullari ko‘rsatib beriladi. Maqola boshlang‘ich ta’limda matn bilan ishlash jarayonini takomillashtirish, o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi va tahliliy kompetensiyalarini rivojlantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar beradi.

Tayanch so‘zlar:PIRLS, matn tahlili, o‘qish savodxonligi, xulosa chiqarish, mulohaza bildirish, interpretativ fikrlash, tanqidiy fikrlash, boshlang‘ich ta’lim, matn bilan ishlash metodlari.

**РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ АНАЛИЗА ТЕКСТОВОГО СОДЕРЖАНИЯ,
ВЫВОДОВ И ПРЕДСТАВЛЕНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ: ПОДХОД, ОСНОВАННЫЙ
НА ТРЕБОВАНИЯХ ДЕВОЧЕК**

Аннотация: В данной статье рассматриваются подходы к развитию навыков анализа содержания текста, формулирования выводов и выражения мнения у учащихся начальной школы на основе требований международной программы оценки PIRLS. В исследовании на научной основе анализируются уровни понимания текста, этапы развития навыков буквального, интерпретативного и критического мышления учащихся. Также подчеркивается важность таких процессов, как формулирование вопросов, побуждающих учащихся к размышлению, эффективные методы работы над текстом, выявление логических связей и понимание позиции автора. Указываются критерии оценки читательской грамотности учащихся на основе стандартов PIRLS и методы их интеграции в процесс урока. В статье

15-Dekabr, 2025-yil

даются практические рекомендации по совершенствованию процесса работы с текстом в начальном образовании, развитию самостоятельного мышления и аналитических компетенций учащихся.

Ключевые слова: *PIRLS, анализ текста, грамотность чтения, вывод, рассуждение, интерпретативное мышление, критическое мышление, начальное образование, методы работы с текстом.*

DEVELOPING SKILLS IN ANALYZING TEXT CONTENT, DRAWING CONCLUSIONS, AND REPRESENTING: AN APPROACH BASED ON THE PIRLS REQUIREMENTS

Annotation: *This article discusses approaches to developing text content analysis, inference, and reasoning skills in primary school students based on the requirements of the PIRLS international assessment program. The study analyzes the levels of text comprehension, stages of students' literal, interpretive, and critical thinking skills on a scientific basis. It also highlights the importance of processes such as formulating questions that encourage students to think, effective methods of working on the text, identifying logical connections, and understanding the author's position. Based on the PIRLS standards, criteria for assessing students' reading literacy and methods for integrating them into the lesson process are presented. The article provides practical recommendations for improving the process of working with text in primary education, developing students' independent thinking and analytical competencies.*

Keywords: *PIRLS, text analysis, reading literacy, inference, reasoning, interpretive thinking, critical thinking, primary education, methods of working with text.*

Bugungi kunda ta’lim sifati va o’quvchilarning o’qish savodxonligini oshirish O‘zbekiston Respublikasi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biridir. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 15-maydagi Videoselektor yig‘ilishidagi nutqida ham maktab ta’limi sifatini oshirish, o’quvchilarning tanqidiy fikrlash va mustaqil tahlil ko‘nikmalarini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilishi ta’kidlangan. Ushbu videoselektorda prezidentimiz quyidagi fikrni aytib o‘tdi. “Dunyoda isbot talab qilmaydigan bir haqiqat bor: har qanday mamlakat taraqqiyoti sog‘lom va bilimli avlodga bog‘liq” [1]. Shu bois yangi O‘zbekistonni barpo etish yo‘lida sog‘lom, bilimli, teran fikrli, vatanparvar yoshlarni tarbiyalash uchun barcha sharoitlarni yaratishimiz shart va zarur. Shu bilan birga, 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan “Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi” ham boshlang‘ich ta’lim bosqichida o’quvchilarning matnni tushunish va mazmuniy tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirishni ustuvor vazifa sifatida belgilaydi.

¹ Prezident Shavkat Mirziyoyev raisligida 15-may kuni maktab ta’limi tizimidagi islohotlar samaradorligini yanada oshirish bo‘yicha ustuvor vazifalar muhokamasi yuzasidan videoselektor yig‘ilishi.

15-Dekabr, 2025-yil

Xalqaro PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) tadqiqotlari o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini baholashda matnni tushunish, xulosa chiqarish va mulohaza bildirish kabi ko‘nikmalarni asosiy mezon sifatida oladi. Shu nuqtai nazardan, boshlang‘ich sinflarda mazkur ko‘nikmalarni rivojlantirish pedagogik jarayonning markaziy vazifasiga aylanadi. Bu esa o‘quvchilarning matn bilan ishlashdagi qobiliyatlarini tizimli ravishda shakllantirish, ularni tanqidiy fikrlashga o‘rgatish va amaliy ko‘nikmalarini mustahkamlashni talab qiladi. Mazkur ishda PIRLS talablari asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matn mazmunini tahlil qilish, xulosa chiqarish va mulohaza bildirish ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlar ilmiy asosda tahlil qilinadi hamda amaliy tavsiyalar beriladi.

PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) tadqiqoti o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini baholashda matnni tushunish, xulosa chiqarish va mulohaza bildirish kabi ko‘nikmalarni asosiy mezon sifatida oladi. Bu tadqiqotga ko‘ra, o‘quvchilar matn mazmunini aniqlash, asosiy g‘oyalarni ajratib olish, muallif fikrini tushunish va o‘z fikrini izohlash qobiliyatiga ega bo‘lishi kerak. Boshlang‘ich sinflarda bu ko‘nikmalarni shakllantirish o‘quvchilarning mustaqil va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishning muhim qismi hisoblanadi. PIRLS tadqiqotlari doirasida turli ta’lim tizimiga ega bo‘lgan davlatlarning 4-sinf bitiruvchilarining o‘qish sifati va o‘qilgan matnni tushunish darajasi o‘rganiladi. Bu tadqiqotlarga 4-sinf o‘quvchilarining tanlanishi shu bilan e‘tiborliki, aynan o‘qishning to‘rtinchi yilida o‘quvchilar o‘qishning yuqori darajasiga ega bo‘lishi, ularning keyingi ta’limda bilimni egallash qobiliyatini shakllantirish va shu orqali hozirgi zamonga muvaffaqiyatli moslashuviga yordam beradi. Matn tahlili o‘quvchilarga nafaqat mazmunni tushunish, balki voqea va tafsilotlar orasidagi bog‘liqlikni aniqlash imkonini beradi. Shu jarayonda o‘qituvchi o‘quvchilarga savollar berish, o‘rganilgan mavzular bilan bog‘lash, voqealarni ketma-ketlikda tushuntirish kabi metodlardan foydalanadi. Bu yondashuv o‘quvchilarni faollashtiradi va ularning analitik fikrlash ko‘nikmalarini mustahkamlaydi.

O‘quvchilar matnni o‘qigandan so‘ng, asosiy fikrlarni ajratib, o‘z so‘zlari bilan izohlashga o‘rgatiladi. Shuningdek, matndagi voqealar va muallif nuqtai nazarini tanqidiy tahlil qilish, ularni real hayotdagi vaziyatlarga bog‘lash orqali mulohaza bildirish ko‘nikmalari rivojlantiriladi. Bu jarayon o‘quvchilarda mustaqil fikrlash va o‘z pozitsiyasini ifodalash imkonini yaratadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 15-maydagi videoselektor yig‘ilishidagi nutqida maktab ta’limi sifatini oshirish, o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash va mustaqil tahlil ko‘nikmalarini rivojlantirish vazifasi belgilangan. Shu maqsadda PIRLS standartlari asosida o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini baholash va dars jarayoniga integratsiya qilish tavsiya etiladi. Bu esa pedagoglarga o‘quvchilarning matnni tushunish, xulosa chiqarish va mulohaza bildirish qobiliyatlarini tizimli shakllantirish imkonini beradi.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari matn bilan ishlashda interaktiv metodlardan, guruhli muhokamalardan, savol-javob va loyiha asosida o‘rganish usullaridan foydalanishi lozim. Shu bilan birga, matn tahlili va mulohaza bildirish mashqlarini muntazam ravishda

15-Dekabr, 2025-yil

bajarish o‘quvchilarning analitik fikrlash ko‘nikmalarini mustahkamlaydi va ularni keyingi ta’lim bosqichlariga tayyorlaydi.

Xulosa qilib aytganda boshlang‘ich sinflarda matn mazmunini tahlil qilish, xulosa chiqarish va mulohaza bildirish ko‘nikmalarini shakllantirish o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini rivojlantirishning asosiy omillaridan biridir. PIRLS tadqiqotlari talablariga muvofiq, o‘quvchilar matnni tushunish, asosiy g‘oyalarni ajratib olish va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga o‘rgatilishi lozim.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 15-maydagi videoselektor yig‘ilishidagi nutqi va 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan “Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi”da boshlang‘ich ta’lim sifatini oshirish va o‘quvchilarning mustaqil tahlil ko‘nikmalarini rivojlantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Shu nuqtai nazardan, o‘qituvchilar matn bilan ishlashning interaktiv va samarali metodlarini qo‘llash, o‘quvchilarga savol-javob, guruhli muhokama va loyiha ishlari orqali fikrini ifodalash imkonini yaratishlari lozim. Natijada, matnni tahlil qilish, xulosa chiqarish va mulohaza bildirish ko‘nikmalarini rivojlantirish nafaqat o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini oshiradi, balki ularning mustaqil fikrlash, tanqidiy tahlil va hayotiy muammolarni yechish qobiliyatlarini ham shakllantiradi. Bu esa milliy ta’lim tizimining xalqaro standartlar darajasida rivojlanishiga xizmat qiladi. Bundan tashqari, matnni tahlil qilish va mulohaza bildirish mashqlari nafaqat o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini oshiradi, balki ularning ijodiy fikrlash, mantiqiy izlanish va hayotiy muammolarni hal qilish qobiliyatlarini ham rivojlantiradi. Shu tariqa, bu ko‘nikmalar milliy ta’lim tizimining xalqaro standartlarga mos ravishda rivojlanishini ta’minlaydi va o‘quvchilarni keyingi ta’lim bosqichlariga tayyorlaydi. Qo‘shimcha ravishda, o‘qituvchilarning doimiy professional rivojlanishi va zamonaviy pedagogik yondashuvlarni qo‘llashi boshlang‘ich sinflarda matn tushunish va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini yanada samarali shakllantirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022). *Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi 2022–2026-yillar* (PF-60, 28-yanvar).
2. Mirziyoyev, Sh. M. (2023, 15 may). *O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining maktab ta’limi tizimidagi islohotlar samaradorligini oshirish bo‘yicha nutqi* [Videoselektor yig‘ilishi]. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy sayti.
3. Xalqaro tadqiqotlarda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini baholash (Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari, metodistlar va soha mutaxassislari uchun metodik qo‘llanma) U.N. Tashkenbayevning umumiy tahriri ostida. –T.: Sharq, 2019. –91 b.
4. www.ziynet.uz
5. www.lex.uz